

O listině císaře Jindřicha z roku 1086, kterouž Morava byla opět přivtělena k diecesi Pražské.

Napsal Josef Kalousek.

Tato listina byla ještě před 30 lety známa jenom z přepisu Kosmova, kterýž čte se v jeho letopise při roce 1086. Stumpf-Brentano našel v Mnichově jiný opis, jenž pochází z 12. věku, ale jest na Kosmovi nezávislý, jakž patrně z několika míst, kdež opis Mnichovský odchyluje se od opisu Kosmova. O tuto listinu vedou se ode dávna mnohé hádky, nejvíce o insert v ní obsažený, kdež popisují se prvotní hranice diecese Pražské z 10. století, jež dle slovného znění listiny Jindřichovy z roku 1086 měly se tehdy obnoviti; ten popis byl roku 1086 výslovně opsán z nějaké starší listiny, kterouž však při tom správně a určitě neoznčili. Šíře psal jsem o listině Jindřichově v Rezkově Sborníku Historickém 1883 str. 1—16, 97—110 v rozpravě o Rozsahu říše České za Boleslava II., kdež hlavně hleděl jsem objasniti dotčený popis prvotních hranic diecese Pražské, jenž v několika místech svých býval mylně vykládán. Téhož roku 1883 v Zasedacích Zprávách Kr. Č. Společnosti Náuk str. 114 až 119 vytiskl jsem podle otisku Stumpfova Mnichovský opis listiny Jindřichovy a srovnal jsem jej s opisem Kosmovým, při čemž vyšla na jevo dotčená již nezávislost opisu Mnichovského na opise Kosmově. V závěrečce ukazoval jsem na důležitost Mnichovského opisu těmito slovy: „Nedovídáme se od toho nového svědka skoro nic nového, ale svědectví jeho má nemalou cenu, a sice ku posouzení hodnověrnosti Kosmovy. Dosud sice nikdo z těch historiků, kteří pochybují o pravosti pozůstatku zakladací listiny biskupství Pražského, nevyslovil podezření, že by sama císařská listina ze dne 29. dubna 1086 u Kosmy byla podvržena. V posledních však letech tolik uvádí se s jistě strany k oslabení důvěry v pravdomluvnost Kosmovu, a podezření přednášené zakládává se z pravidla toliko na výkladech zjevně přemrštěných a tendenčních, tak že by nebylo divu, kdyby některý pokračovatel v tom směru odvážil se také uváděti v pochybnost samu listinu Jindřicha IV. Nalezením opisu Mnichovského položena jest meze tomu počínání aspoň v tomto kuse.“ Naděje, kterou jsem vyslovil v poslední větě, nevyplnila se. I po objevu Stumpfově přišli takoví kritikové, kteří samu listinu císaře Jindřicha z 29. dubna 1086 vyhláší za padělek.

Karel Potkański vydal 1897 v Krakovské Akademii rozpravu: Kraków przed Piastami (stran 155 v 8ce); kritickou zprávou o jeho

cílech podal dr. Pekař v ČČH. 1898, 128 Potkaňski mluví o listině Jindřichově způsobem dvojím vespolek nesrovnalým (str. 127—131); určitě a několikrát obviňuje biskupa Jaromíra, že on podvrhl, snad pomocí letopisce Kosmy, listinu zdánlivě starší a předložil ji na Mohučské synodě na důkaz, že Morava a země jihopolské prvotně náležely k diecesi Pražské.¹⁾ To znamená jinými slovy tolik, že Potkaňski má jenom *insert* v listině Jindřichově za podvrh učiněný teprv k jednání roku 1086, tak jakž mínili rozliční předchůdci jeho. Naproti tomu však Potkaňski praví zase jinde (str. 127), a to rovněž určitě a opětovně, že *»privilegium* to, které Kosmas umístil v své kronice, jest paděláno, a náleží prý uznati je za falsifikát. Okolnost, že *»privilegium* z roku 1086 sjednocuje diecesi Olomuckou s diecesí Pražskou, ta prý *»nemůže dokázati nic jiného, než jen tolik, že (privilegium) jest paděláno.* Zdá se však, že rozdíl v těch dvojích výrocích (1. že *insert* byl do *privilegia* podvržen, 2. že *privilegium* jest podvrženo) nebyl Potkaňskému jasný, a možná že jen z nedopatření se překl, když vyhlášoval *privilegium* z roku 1086 za padělek. Aspoň důvody, jimiž Potkaňski dokazuje podvrženost, obracejí se jen proti *insertu*, a nikoli proti *privilegiu* Jindřichovu. Ty důkazy záleží jednak v nesoučasnosti biskupa Vojtěcha s císařem Otou I. a s papežem Benediktem VI., jednak v tom, že roku 976 vedle Pražského biskupa vyskytá se biskup Moravský, a že také před biskupem Pražským Šebřem, tedy před rokem 1030, byl na Moravě zvláštní biskup Vracen. Tyto námitky byly přednášeny nejednou již dříve, a bylo k nim odpovídáno a odstraňován zdánlivý odpor jich proti popisu prvotních hranic diecese Pražské rovněž opětovně; já psal jsem o nich v Rezkově Sborníku Hist. 1883 str. 10—12 č. 5 a 6, po druhé v ČČHist. I. 1895 str. 84.

Nověji prof. *Bachmann* jal se dovozovati, že listina císaře Jindřicha z dne 29. dubna 1086, tak jako její *insert* o prvotních hranicích diecese Pražské, jest padělána od biskupa Jaromíra; these jeho jest tedy totožná s tím, co shledáváme vyřčeno také u Potkaňského; ale u *Bachmanna* nezůstává žádná pochybnost o tom, že on *»pokládá jak insert, tak i listinu za podvrh Jaromírov.* Vývody své uveřejnil *Bachmann* v *Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* XXI. 1900 str. 209—220 pod

¹⁾ Jen mimochodem budiž zde dotčeno, že Potkaňski v tom popise prvotních hranic diecese Pražské, pokud se týkáji Moravy, zemí Polských a Uher, vidí sledy bývalé církevní provincie z času Svatoplukova, str. 133—5; ale nepřipouští sobě otázku, kterak se stalo, když biskup Jaromír chtěl ošiditi svět starým popisem hranic Methodovy arcidiecese moravské, že z toho popisu byla vymýcena Pannonie se Syrmíem, jež k diecesi Methodově jistě náležela, a že byla do něho pojata země Slezská i Červená Rus, o jichž příslušnosti k diecesi Methodově a k říši Svatoplukově nic se neví.

nadpisem: Kosmas a listina cis. Jindřicha IV. o objemu biskupství Pražského. V té statí Bachmann vzal si na pomoc rozpravu *Bretholzovu* (Mähren und das Reich H. Boleslavs II. von Böhmen, ve Víd. Akad. 1895), v níž tento historiograf moravský snaží se dokázati, že Morava nenáležela k České říši za knížete Boleslava II.; na tomto cíli Bretholzově sice Bachmannovi mnoho nezáleží, neboť on vyznává výslovně (str. 218), že Morava snad přece patřila k říši Boleslava II. Ale v jedné vedlejší poučce Bretholzově našel Bachmann (str. 214) velké zalíbení, v té totiž, že biskup Jaromír čili Gebhart neměl starší listiny, která by vyslovovala přináležitost Moravy k Čechám, rozuměj k diecesi Pražské; dle mínění Bachmannova Bretholz tuto větu dokázal přesvědčivě. Dle mého mínění má však tvrzení Bretholzovo (str. 33), že biskup Jaromír v žádné autentické formě neměl zakladací listinu (biskupství Pražského), která by dokazovala přináležitost Moravy k Čechám, tak malou průvodnou moc, jako když to mínění se vyskytalo dříve u jiných kritiků, kteří popis prvotních hranic diecese Pražské vyhlášovali za podvržený; domysl Bretholzův (str. 28), že ten popis byl vzat z nějaké nyní ztracené legendy o sv. Vojtěchu, učinil hořejší tvrzení jen ještě méně pravděpodobným, ježto objevil, v jaké nouzi o vysvětlení nachází se zavrhovatel dotčeného insertu. Naproti tomu Bachmann ukazuje (214) na to jako na něco pozoruhodného, že já jakožto obránce sporné listiny dosud prý neobrátil jsem se proti Bretholzovi; tento důkaz o nepřemožitelné přesvědčivosti vývodů Bretholzových spočívá však na nedopatření, ježto já vyslovil jsem se o rozpravě Bretholzově celkem odmítavě již čtyři leta dříve, totiž v tomto Časopise 1896, 47—48. Aby mlčení moje nevykládalo se podobně za přisvědčení, vidím se nucen uveřejniti zde, třeba trochu pozdě, své námitky proti Bachmannovým vývodům o listině z r. 1086.

Jakožto účel své rozpravy prof. Bachmann ohlašuje sám (215), že jest to pokus, aby byly zjednány nové momenty ku přetřesu o posledním nevyjednaném kuse, totiž o pravosti nebo nepravosti popisu hranic v listině z roku 1086. Skutečně však Bachmann ve výkladě svém o popise hranic (218—220) nepodává hrubě nic nového, ani správného ani chybného, co by již dříve od jiných nebylo řečeno. Ale novota, kterouž překvapuje jeho rozprava, jest docela jiná, a záleží v určitém tvrzení, že listina z 29. dubna 1086 jest padělána, a sice od biskupa Jaromíra asi roku 1088.

Úvodem ku pokusu, aby to dokázal, Bachmann vynáší své obecné úsudky o letopiseckých vlastnostech Kosmy Pražského. Zpředu jej poněkud běře v ochranu; míní, že příliš mnoho tvrdí ten, kdo Kosmu viní z úmyslného převrácení skutečnosti (Vorwurf absichtlicher Entstellung, str. 209); ale v průběhu své kritiky přichází Bachmann také sám tomuto obvinění dosti na blízko, když

píše (213): »Příklady zpravodajství příliš krátkého, ba jak se zdá *úmyslně nejasného* (absichtlich dunkler Berichterstattung) v důležitých a zvláště kritických věcech nacházejí se u Kosmy mnohonásobně.« — K tomu podotýkám: Že Kosmas mistry jest z míry skoupý na slova, ač zase jinde jimi plýtvá; že mluvívá příliš krátce, nám nezřídka nesrozumitelně, ba že dokonce mlčí o mnohých věcech, které znáti musel a kterých bychom se my od něho rádi dověděli: to jsou věci povědomé každému pozornému čtenáři letopisu Kosmova, a snadno lze se domysleti rozmanitých příčin toho zjevu nám nemilého. Že z úmysla zamlčoval věci, které se mu nehodily, jako slovanská bohoslužba, zákony proti ženitbě kněžské, o tom netřeba pochybovati; ale ještě více zamlčel prostě proto, že psal pro své vrstevníky, a nemyslíl při tom na nás, na čtenáře, kteří přijdou na svět 800 roků po něm. Jako jiným spisovatelům, tak přihodilo se nepochybně i Kosmovi někdy, že vyjádřil se nesrozumitelně nebo jinak nenáležitě z nedopatření, z nerozmyšlení nebo i z neobratnosti; ale že by psal nejasně také z úmysla, aby snad zastřel pravdu jemu nemilou, to nepodobá se pravdě.

Jisto jest, že ve vypravování Kosmově o listině z roku 1086 nachází se několik míst nejasných a záhadných; kdyby jich nebylo, nebylo by tolik hádek o tu listinu. Bachmann (213) uvádí tři taková místa. Nejdůležitějším jest to, kdež Kosmas vypravuje, že biskup Jaromír na Mohučské synodě »replicat coram omnibus privilegiuin a sancto Adalberto episcopo suo antecessore confirmatum tam a papa Benedicto quam a primo Ottone imperatore.« Tato věta jest zjevně vadná, má v sobě patrnou slohovou chybu. Někteří kritikové vkládají do ní také chybu věcnou, tu totiž, jakoby Kosmas představoval si, že biskup Vojtěch, císař Otta I. a papež Benedikt spolupůsobili při vydávání zakladací listiny biskupství Pražského; takové současné spolupůsobením jest ovšem nemožné, poněvadž Vojtěch byl zvolen za biskupa roku 982, když byli již dávno mrtvi jak Ota I. († 973), tak i Benedikt VI. (972—974); a Benedikt VII. (974—983) zemřel již čtyři měsíce (v říjnu 983) po vysvěcení Vojtěcha za biskupa (29. června 983). Tomek již roku 1863 odvětil (Apologie der ältesten Geschichte Böhmens str. 22) na takovouto námitku připomenutím, že Kosmas věděl a sám také vypravuje, kterak prvním biskupem Pražským stal se Dětmar a kterak po jeho smrti zvolen byl za jeho nástupce Vojtěch, jenž se byl nedlouho před tím po desíletých studiích v Magdeburce vrátil do vlasti; Kosmas tedy věděl, že Vojtěch nemohl spolupůsobiti při zakládání biskupství Pražského. K vysvětlení vadné věty Kosmovy, kterou jsem výše uvedl, zcela dobře se hodí myšlenka Tomkova, že biskup Jaromír v Mohuči předložil vidimus, ježž biskup Vojtěch k nějaké příležitosti vydal a pověřil, v němž byly vepsány potvrzovací listiny na biskupství Pražské,

papežská i císařská. Výkladem Tomkovým mizí věcná nesnáze, kteráž vězí ve vadné větě Kosmově; výklad ten ovšem běže na pomoc domněnku, ale ta domněnka není nikterak smělá, hodí se k situaci a prospívá na všechny strany, i lze tedy na ní přestati jakožto na podobné pravdě.

Dlužno jest však také si povšimnouti, kterak vznikla závadná věta Kosmova; zadní část její jest totiž vzata z listiny císaře Jindřicha, kterouž Kosmas potom do své kroniky opsál, a toliko přední část vadné věty pochází z hlavy našeho letopisce. V listině totiž císař Jindřich vypravuje, že biskup Jaromír stěžoval si na rozdělení a zmenšení biskupství Pražského, kteréž prý prvotně bylo zřízeno pro Čechy a Moravu, a bylo tak potvrzeno jak od papeže Benedikta tak i od prvního Oty císaře, et tam a papa Benedicto quam a primo Ottone imperatore sic confirmatus est. Co zde listina Jindřichova praví o biskupství čili o diecesi (episcopatus), to Kosmas ve svém vypravování mluví o listině Jaromírem ukázané čili o privilegiu: confirmatum tam a papa Benedicto quam a primo Ottone imperatore. Před tuto vědomost váženou z listiny Jindřichovy chtěl Kosmas postaviti svou zvěst o tom, v jakém poměru stál Vojtěch k listině od Jaromíra na synodě rozvinuté; snad právě chtěl říci, že ta listina byl vidimus Vojtěchův; k vyjádření své přidávané zvěsti Kosmas napsal jenom slova: privilegium a s. Adalberto episcopo suo antecessore, ale zapomněl napsati ostatek, snad slovo *visum*, *transumptum* nebo jiný podobný attribut; snad se pomátl attributem *confirmatum*, jež obdržel proměnou slov listiny (*confirmatus est*) a jež přestavil do předu proti obecnému obyčeji latinského slovosledu. Že celá věta jest stylisticky chybná a nedostatečná, o tom není pochyby; vadnost její vybízí badatele, aby dohádkou si ji doplnil. Jistě však nezasluhují víry ti kritikové, kteří tu nedostatečnou větu doplňují v ten způsob, *aby vypadla z ní hmatavá nemožnost*, jakoby Kosmas byl chtěl psáti absurditu, že Vojtěch s Benediktem a Otou potvrzovali současně listinu. Žádný domysl nepodá sice plné jistoty o tom, co vlastně Kosmas chtěl tu říci, ale pravděpodobnou jest domněnka ta, která té chybné větě dává smysl možný a srovnalý s vědomostmi, jež Kosmas ve své kronice zaznamenal; a takovou domněnkou jest ona, že biskup Jaromír předložil v Mohuči kopii zakladacích listin biskupství Pražského, ověřenou od sv. Vojtěcha,

Bachmann dosti zbytečně namáhal se vyhledáváním autorit k podepření úsudku, že Kosmas vyslovil se nezevrubně, když napsal, že císař Jindřich pohnut jsa přímluvami, »novum antiquo fere eiusdem tenoris addit privilegium.« Každý rozumný čtenář ví, že toliko popis hranic diecesanských v listině Jindřichově může míti totéž znění, nebo »skoro totéž znění,« jaké bylo v zakladací listině biskupství Pražského, ježž opis biskup Jaromír v Mohuči

předložil; každý rozumný čtenář vidí, že ostatní obsah listiny Jindřichovy byl dělán v kanceláři císařské roku 1086, a ne o sto a několik let dříve. I musíme také letopisci Kosmovi tolik rozumu přičísti, že to všechno rovněž dobře věděl. Žádný čtenář v tomto kuse nebyl Kosmou oklamán, a jistě Kosmas na tomto místě nechtěl klamati; že se tu vyjádřil nezevrubně, to jistě nepošlo z jeho úmyslu, ale nejspíše z pouhého nedopatření.

Kosmas končí svůj úvod k listině Jindřichově slovy: *continet enim aut hunc aut huiusmodi textum* = obsahuje pak text tento nebo tohoto způsobu. Bachmann míní, že Kosmas sám byl v nejistotě, i že těmito slovy chtěl říci asi tolik: »Nejsem přesvědčen, mám-li před sebou listinu authentickou« (str. 218). Tento výklad sestrojil si Bachmann s patrným násilím, jen aby si opatřil zdánlivou oporu ke své thési, že listina Kosmou do kroniky opsaná není ta, která vyšla z kanceláře císařské, nýbrž že jest to listina později Jaromírem padělaná. Uvedené rčení Kosmovo jest ovšem zbytečná tautologie, slohová nenáležitost; kronikář měl na opis listiny Jindřichovy ukázati jedním výrazem, buďto *hunc textum*, anebo *huiusmodi textum*, a on užil obojího výrazu. Takovouž tautologii nacházíme však u Kosmy také na jiném místě; k roku 1006 Kosmas oznámil smrt kněžny Hemmy, manželky Boleslava II., a uvádí nápis, kterým byl opatřen náhrobek její; praví o tom náhrobním nápisu: *Cuius epitaphium his versiculis aut vidi, aut vidisse me memini* editum = ježž náhrobní nápis v následujících verších složený jsem viděl, nebo pamatuji se, že jsem viděl. Dvojitý ten výrok opět má formu disjunkce *aut—aut*, ale není to žádná disjunkce, nýbrž zbytečná tautologie, pouhá hříčka, kterouž Kosmas nechtěl nic jiného říci, nežli že jedna a táž myšlenka může se vysloviti dvojím způsobem. Jest to u Kosmy týž obyčej, v kterém si libovali mnozí učitelé latiny, přidávajíce při vyučování k výrazům synonyma čili výrazy souznačné, a učíce rovněž i celé myšlenky vyjadřovati několikerým způsobem průpovědmi souznačnými. Toho obyčeje zmocnila se již dávno satyra, udělavši epigram na smrt filologa toho smyslu: »Mru, aneb jest mně umřítí; obou forem možno bez chyb užiti.« Také Kosmas nechtěl svými zdánlivými disjunkcemi říci nic více.

Co se týče *popisu hranic* diecese Pražské čili insertu, jenž jest obsažen v listině císaře Jindřicha a ježž s českými historiky pokládám za výpisek ze zakladací listiny biskupství Pražského jinak ztracené, Bachmann nevyslovuje se určitě, zač jej pokládá, zdali jej celý má za podvrh biskupa Jaromíra, anebo zdali přijímá, že by ten popis částečně pocházel z nějaké starší písemnosti, a že by biskup Jaromír byl do něho přidal to, co se týče Moravy. Bachmann jen tolik vyslovuje určitě, že Jaromír prý »neměl starší listiny, která by byla vyslovovala přináležitost Moravy k Čechám«

(224). Důkaz jeho na to jest však velmi chatrný; záleží v otázce následující: »Proč medle Gebhart, držel-li tento popis za pravý, a když celé jeho snažení od jeho povýšení směřovalo k přivtělení Moravy, neužil o 20 let dříve tohoto popisu hranic, jež jeho přáním byl tak přízniv?« (215). — Odpovídám: Jdeme-li od roku 1086, kdy byla vydána listina Jindřichova, o 20 let do zadu, přijdeme do roku 1066; Bachmann při své námitce nejspíš myslí asi na rok 1063, kdy se zakládalo biskupství Olomoucké, tu snad že měl Jaromír starým popisem hranic diecese Pražské překážeti zřízení zvláštní diecese moravské. Ale jakým právem měl překážeti? Vždyť biskupem Pražským, na jehož svolení záleželo, nebyl tehdy Jaromír, nýbrž Šebíř, a ten za smlouvenou náhradu svolil k oddělení Moravy od diecese Pražské! Jaromír byl sice od otce svého Břetislava († 1055) určen za biskupa Pražského, až by Šebíř zemřel, ale toto ustanovení dávalo mu asi malé právo k tomu, aby již za života Šebířova překážel založení nového biskupství na Moravě. Z vypravování Kosmova jest patrno, že Jaromír tehdy na to nepomyslel: když 1061 zemřel nejstarší bratr Spytihněv, a Vratislav dosáhnuv knížecího stolce, rozdával mladším bratrům úděl, Jaromír přispěchal ze studií domů, aby také obdržel nějaký úděl; ale nedostal ničeho, nýbrž bratr Vratislav přinutil jej, aby přijal svěcení na jáhna. Jaromír tehdy neměl žádné chuti ke stavu duchovnímu, i opovrh jím, opásal se mečem a prchl do Polska k tamějšímu knížeti, a zůstal tam až do r. 1067, kdy biskup Šebíř zemřel. Že r. 1063 nebránil se Jaromír proti zřízení biskupství Moravského, a proč se nebránil, jest z těchto zpráv Kosmových dosti patrno. Po smrti pak Šebířově Vratislav přes někdejší vůli otcovu nechtěl Jaromíra připustiti ke stoličce biskupské; měl kandidáta jiného, Němce, a toliko hrozcím odbojem svých bratrů Kunráta a Oty i panstva českého dal se k tomu pohnouti, že svolil ku povýšení Jaromíra na stoličce biskupskou v Praze; o zrušení biskupství Olomouckého se při tom nejednalo, Jaromír musil býti rád, že mu neušlo biskupství Pražské. Teprv když byl biskupem Pražským, začal se pokoušeti o přivtělení Moravy; začal tím hýbati r. 1069, neboť Kosmas při r. 1073 praví, že se toho dožaduje per quatuor annos aut plus.

Bachmann také nevěří, že by císař Jindřich byl vydal listinu o biskupství Pražském toho znění, které se nám v opisech zachovalo. Hlavním důkazem proti té listině jsou mu slova její, kdež Jaromír žaluje, že ač diecese Pražská (episcopatus) prvotně obsahovala Čechy i Moravu, postea sine antecessorum suorum suoque consensu, sola dominantium potestate, divisus esset = potom byla rozdělena bez svolení jeho (Jaromírových) předchůdců i bez svolení jeho (Jaromíra). Bachmann se táže (216): »To že Vratislav, dávaje se křiv ve 23letém konání svém, připustil svému nepříteli-

skému bratrovi bez zřetelné příčiny? že připustil, kterak nařídil a udržoval rozdělení moci, bez svolení svého bratra? — Že Vratislav zřídil biskupství Moravské bez přivolení svého bratra Jaromíra, o tom není dle vypravování Kosmova žádné pochyby; Vratislavovi nemohlo nikdy býti obtížno, přiznati se k tomu; vždyť věc byla obecně záma, a Vratislav nepotřeboval se za ni styděti, ježto Jaromír okolo r. 1063 neměl žádného práva svolovati nebo nesvolovati k tomu založení, poněvadž on tehdáž nebyl biskupem Pražským. Jednu nepravdu ovšem obsahuje to místo listiny, totiž v tom, že by biskupství Olomucké bylo zřízeno bez svolení tehdejšího biskupa Pražského (sine antecessorum suorum consensu, jakž dle listina s nenáležitým pluralem), neboť Šebíř dal svoje svolení; tuto nepravdu odčinil Kosmas, kterýž ve svém přepise té listiny vynechal předložku sine = bez, tak že mu zůstalo rčení pravdivější: antecessorum suorum consensu = se svolením předchůdců jeho.

Druhým důvodem proti přesnosti listiny Jindřichovy jest Bachmannovi to, že podle ní Vratislav a bratr jeho Kunrát Moravu k diecesi Pražské znovu přiřkli a přinavrátili, *reprofiterentur et redderent*, kdežto Vratislav opravdu takové přípovědi nedržel, nýbrž brzo potom uprázdněné biskupství Olomucké znova osadil. — Že jest neshoda mezi zrušením biskupství Olomuckého, ku kterému dle listiny Vratislav svolil, a mezi pozdějším osazením a obnovením toho biskupství, o tom není pochyby; ale z toho nenásleduje, že by ta listina proto musela býti porušena: každému historikovi jest známo mnoho úmluv, které nebyly dodržány; ku př. smlouva, kterou zavřel Vratislav s Šebířem při zakládání biskupství Olomuckého o hmotnou náhradu, kterou měl dostávati biskup Pražský, také nebyla dodržena, nýbrž rušena oboustranně, od Vratislava i od biskupa Jaromíra. Jaké pohnutky zavládaly na straně Jaromírově v těch rozepřích, naznačil hodnověrně Kosmas hned v úvodě k nim při roce 1070, volaje: »Ó lakomství a ctižádostivosti světská, more prokletý a nepřátelský pokolení lidskému, kterýž svými lstmi i na kněze boží dorážíš!« Stavěti se v cestu takovýmto necnostem, jež Kosmas na biskupa Jaromíra upřímně pověděl, nebyla žádná vina, jakž Bachmann nazývá zřízení biskupství Olomuckého (solche Schuld str. 216), naopak, to založení i pozdější obnovení biskupství Olomuckého pro potřebu Moravanů dlužno mu přičítati za zásluhu. Že nevíme, proč Vratislav 1085—86 na chvíli přivolil ke snahám Jaromírovým, to není žádným důkazem pro nepravdivost zpráv o tom; v těch časech se vůbec mnoho dělo, čeho příčiny nám nejsou známy.

Bachmann přijímá (217), že císař Jindřich skutečně vydal 1086 nějakou listinu o biskupství Pražském, ale v té prý o přináležitosti Moravy k diecesi Pražské nic nestálo, a teprv když první biskup

Olomoucký zemřel a spor o Moravu se obnovil, tu prý biskup Jaromír asi r. 1088 připsal si do císařské listiny to, co potřeboval k svému účelu, totiž k tomu, aby Morava vrátila se zpět k diecesi Pražské. Tato sfašovaná listina se nám prý zachovala v opisech, ale pravá listina Jindřichova tedy se nezachovala. — Důkazův na to nepodává žádných; co v tom jest nového, vše jest pouhý domysl. Dlužno litovati, že strůjce této theorie zapomněl říci, co skutečná ale nezachovaná listina Jindřichova obsahovala; ta, která se zachovala, týče se jenom opětného přivtělení Moravy k diecesi Pražské; ta, která se ztratila, neobsahovala nic o Moravě; co tedy obsahovala? K čemu byla vydána? Již Goll v tomto Časopise 1901 VII. 99 učinil z té příčiny k Bachmannovi důtklivou otázku: Proč by byl Jaromír stál o onu pravou listinu Jindřichovu, když v ní o Moravě nebylo nic psáno? Proč domáhal se té listiny na císaři a potvrzení jejího na papeži Klimentovi? Vůbec k posledním vývodům Bachmannovým jest potřebí obzvlášť veliké víry. Mámeť věriti, že Kosmas dal se oklamati padělkem svého biskupa; že dal se oklamati ten letopisec, který listinu Jindřichovu do své kroniky vepsal, a připomíná o ní, že sám viděl, když císař Jindřich v ní dělal znamení své ruky; ten letopisec, který byl s Jaromírem přítomen na synodě Mohučské, když se tam jednalo o spojení Moravy s diecesí Pražskou! Bachmann zapomněl, že *co se ujednalo na synodě Mohučské, to nebylo žádným tajemstvím*, nýbrž musili o tom věděti všichni účastníci a od nich vůbec hierarchie německá, kněžstvo české a vůbec osoby postavené při vládě i mnohé jiné v Němcích, v Čechách i na Moravě; vždyť se to týkalo důležitých zájmů duchovních i světských. Kdyby listina císařská, která vydala svědectví o usnešení synody v záležitosti české, neobsahovala nic o Moravě: kterak by biskup Jaromír mohl dvě nebo tři leta později vystoupiti s padělanou listinou, ve které země Moravská přivtěluje se k diecesi Pražské? Vždyť by se mu byl celý svět vysmál jakožto zjevnému podvodníkovi!

Jaromírovi nebylo potřebí, aby se vydával na cestu tak nebezpečnou. Jemu šlo o opětné navrácení Moravy k diecesi Pražské, při čemž muselo býti odčiněno založení biskupství Olomouckého. Listina Jindřichova sice mluví tak, jakoby synoda Mohučská byla vyřídila žalobu Jaromírovu *soudním rozsudkem* ve smyslu té žaloby (querimonia, parochia adiudicata, iudiciario ordine). Opravdu to však byl skutek ústavodárný, *skutek zákonodárný*: prvním takovým skutkem zákonodárným založeno v Praze biskupství r. 973 pro celou tehdejší říši českou, druhým skutkem zákonodárným r. 1063 byla oddělena Morava od diecese Pražské a obdařena vlastním biskupstvím, a třetím skutkem zákonodárným r. 1085—86 měl býti navrácen zase ten stav, jaký býval před r. 1063. Jaromír potřeboval jednak dokázati, že Morava před r. 1063 náležela k diecesi

Pražské; to dokázati bylo tuze snadné, vždyť jednající osoby samy byly toho pamětníky a svědky, co bylo o 23 let dříve, a byla to vůbec věc bezesporná, že Morava před dosazením biskupa Jana do Olomouce náležela k diecesi české. Kdyby byli v Mohuči chtěli pravým jmenem pojmenovati věc, kterou podnikali, byli by musili říci: My rušíme biskupství Olomoucké, abychom vyhověli neodbytným žádostem biskupa Pražského Jaromíra. Byl to skutek v pravdě ošklivý, pohnutky jeho byly *osobní* a *politické*, a nikoli právní; zjevné prospěchy víry a církve obětovaly se Jaromírově „lakotě a ctižádosti světské“, jakž to správně nazval letopisec jemu věrně oddaný, ale spravedlivý. Aby ošklivost toho politického skutku se zakryla, proto synoda vzala na sebe masku soudní, ač tu jednal opravdu ne soud, nýbrž zákonodárce; proto do nálezu byla mezi důvody pojata *nepravda*, jakoby biskupství Olomoucké bylo založeno pouhou mocí vládnoucích, bez svolení biskupa Pražského, tedy nepořádně. Tou nepravdou byla synodě dána rukojeť, aby soudně odčinila zřízení biskupství Olomouckého, neboť založením nového biskupství v mezích staré diecese bez přivolení biskupa Pražského byla by bývala křivda učiněna tomuto biskupovi a jeho nástupcům, a tuto (vytlanou) křivdu synoda zdánlivě napravovala nálezem soudním. Jaromír vedle toho ani nevedl důkaz svědky, jenž ležel na snadě, na to, že odloučení Moravy od diecese Pražské bylo zánovní. On předložil opsané zakladací a potvrzovací listiny biskupství Pražského, kteréž pocházely od papeže Benedikta a od císaře Oty I., v nichž byly také popsány první hranice diecese Pražské. V tom popise záleželo Jaromírovi jenom na Moravě; ale nepochybně ještě více záleželo jemu na tom, že založení biskupství Pražského v prvotním rozsahu bylo chráněno autoritou papežskou a císařskou: když prvotní rozsah má za sebou takové autority, a když zřízení biskupství Olomouckého stalo se nepořádně (jakž předstíráno věřiti), mohla synoda Mohučská slušně dáti přednost staršímu právu proti zánovní křivdě. Tak proměnil se ošklivý skutek zákonodárný ve slušný výkon soudní — ale proměnil se tak jenom před obecnstvem, které hlouběji ku právu neprohlíželo. Právo bylo jiné. *Lex posterior derogat priori*. Zákonodárný skutek od r. 973 byl řádně změněn zákonodárným skutkem z let 1062—63: biskupství Olomoucké bylo řádně založeno od knížete Vratislava; nestalo se to pouhou mocí vlády světské, nýbrž biskup Pražský za značnou náhradu dal k tomu své svolení (to víme z obšírného vypravování Kosmova), a stolice papežská dala k tomu své schválení a potvrzení; to vysvětluje z listu, kterým papež Řehoř dne 18. března 1074 napomínal moravská úřední knížata Otu a Kunráta, aby nedopouštěli ubližovati kostelu Olomouckému, opatřenému apoštolskými privilegii církve Římské (*cujus apostolicis privilegiis munita est*,

Erb. Reg. str. 62 č. 146). Také ujednání Mohučské roku 1085 o opětné přivtělení Moravy k diecesi Pražské bylo potvrzeno od papeže, a sice od císařského papeže Klimenta, k žádosti biskupa Jaromíra a ku přímělu císaře Jindřicha i metropolitů Mohučského.

Vratislav sice svolil k ujednání Mohučskému, ale jistě k němu svoloval nerad a proti přání svému; i vytrhl se z něho již asi roku 1088, kdy jmenoval kaplana svého Wecela biskupem Olomouckým; stalo se to v nově vypuklém spáru jeho s bratrem Jaromírem, kterýž z té příčiny odešel do ciziny, ale zemřel již r. 1089 v Uhřích. Přichylník jeho Kosmas vytýká králi pravdivě, že opovrhl tím, co sám slíbil před císařem a před biskupy, a dodává, že zároveň porušil potvrzovací privilegium papeže Klimenta. Poslednější výtka neměla již velké váhy, poněvadž Vratislav současně r. 1088 přestoupil od císařského papeže Klimenta III k proticísařskému papeži Urbanovi II, ač nechtěl přímo znepřáteliti se s císařem Jindřichem. Tento však musel nemile nésti jak přestoupení Vratislavovo k jinému papeži, tak i nedodržení listiny císařské z r. 1086 o diecesi Pražské. Následek byl, že nově jmenovaný biskup Olomoucký Wecel nedosáhl investitury ani svěcení, tak že nepočítá se ani v řadě biskupů Olomouckých (Dudík, Mähr. Gesch. II. 446). Pro tyto a jiné neshody také následující biskup Pražský Kosmas i biskup Olomoucký Ondřej museli dlouho čekat, než dosáhli investitury od císaře a svěcení od metropolitů Mohučského, ale konečně oba současně dočkali se jednoho i druhého. (4. ledna 1092 a 12. března 1094). Investituru v Mantui chtěl zmařiti biskup Münsterský ještě před samým výkonem dne 4. ledna 1092, připomínaje císaři, že privilegiem jeho, vyšlým ze svolení mnohých biskupů a knížat, byla potvrzena jednota obojího biskupství, Pražského i Moravského, jako bylo od začátku jedno, tak aby zůstávalo v celosti; o tom však císař odepřel tehdyž jednati, i udělil investituru oběma biskupům. To víme od letopisce Kosmy, jenž byl v Mantui osobně přítomen. Jest to *opět důkaz proti domněnkám Bachmannovým*: kdyby listina na přivtělení Moravy k diecesi Pražské z r. 1086 nebyla vydána od císaře Jindřicha, nýbrž padělána, byl by císař v Mantui jistě odbyl námitku biskupa Münsterského důkladněji. Že svěcení našich biskupů zdrželo se potom ještě přes dvě leta, musely v tom býti nějaké další překážky; nedovídáme se o nich sice nic, ale můžeme se snadno dovtípnouti, co působilo odklady: byla to jednak změna na trůně v Čechách 1092, jednak vytrvalost některých stranníků císaře Jindřicha a jeho papeže Klimenta při ujednání synody Mohučské z roku 1085 o diecesi Pražské. Tak konečně navrátil se v diecesi Pražské a Olomoucké ten stav, jaký byl zřízen na počátku panování Vratislava II. — Ve všech těch proměnách jest leccos,

čeho příčiny nejsou zřejmé, ale nic takového, co by bylo pravdě nepodobné nebo nemožné.

Proti podezření, že by byl biskup Jaromír podvedl synodu popisem prvotních hranic diecese Pražské, tedy že by insert v listině Jindřichově byl podvržen, přednesl jsem námitku (Sborn. Hist. 1883, 109), kterou prvotně učinil Röpell (Gesch. Polens 641), a to v ten smysl: ježto Jaromírovi šlo jen o přivtělení Moravy k diecesi Pražské, kdyby byl chtěl k tomu cíli padělati nějakou pomůcku, byl by do ní postavil právě jen nároky na Moravu, tak jak skutečně učinil v ústní žalobě na synodě, a nebyl by si svou při stěžoval *přibíráním krajín polských a uherských* do svého podvrženého důkazu, kteréžto krajiny byly již pod jinými panovníky světskými a pod svými vlastními biskupy. Bachmann odbývá tuto námitku (218 v pozn.), že prý jest bez váhy. Ale tak snadno se ta námitka neodstraní, ona podrží svou váhu, i kdyby celá kniha vytáček proti ní se napsala: každý nepředpojatý kritik uzná, že by *falsator tak proti svému prospěchu nejednal*. Také nic tu nepomáhá další poznámka Bachmannova, že prý právě pojetí těch polských a uherských krajín »vzbuzovalo dojem starobylosti«, i že mohl Jaromír táhnouti se k Moravě tím způsobněji, když ony krajiny poznával sice za svoje, ale jinak jich pomíjel. — Co se týče žádoucího dojmu starožitnosti, odpověděl již Goll v ČČHist. 1901 VII. 99, že tak rafinovaně neprovozovalo se umění falšovací ve středověku; já pak dodávám: Jaromír nenáleží k falsatorům 19. věku, kteří dělali padělky na oklamání starožitníků a hleděli proto napodobiti starožitnosti; takové řemeslo v 11. věku nikdo neprovozoval; kdo tehdy něco podvrhoval, dělal to k dosažení práv a výhod, šlo mu o listiny, které dosud platit mohly, nikoli o starobylosti dávno odumřelé. Ukázal jsem jinde (Sborník Hist. 1883, 107), že popis hranic v listině z r. 1086 byl z částky tehdy již zastaralý, tak že mu nepochybně tehdy nikdo již úplně ani nerozuměl, jakož i historikům v 19. století částečně byl nesrozumitelný, a někteří mu dosud nerozumějí. Kdyby byl Jaromír něco na svůj prospěch chtěl padělati, byl by ten padělek jistě dopadl zcela jinak.

Mimochodem poznamenává Bachmann, že výraz v listině Jindřichově užitý *Boemie ac Moravie ducatus* jest prý neobvyklý (216). Co vlastně v tom má být neobvyklého, neudává; snad míní titul ducatus vztažený na Moravu; když Morava měla své vévody, duces, proč by se nemohla nazvati ducatus? Titul markrabství jí tehdy ještě nenáležel, a název Moraviae regnum, kterého užívá Kosmas při roce 981, 1055, 1061, nehodil se do úřední listiny.

Větší váhu, zdá se, klade Bachmann na druhou podobnou pozastávku, že Vratislav v listině Jindřichově jmenuje se *dux* Boemie, an již byl právě od císaře Jindřicha za krále korunován, a tedy byl *králem*. Skutečně korunování Vratislava za krále před-

cházel, a přes to císař Jindřich v naší listině nazývá Vratislava jen vévodou, a to dvakrát, a nikoli králem. Avšak máme před rukama druhý takový případ, když knížeti Českému byla po druhé udělena koruna královská. Císař Fridrich I. korunoval knížete Vladislava II. za krále dne 11. ledna 1158, a potom dne 18. ledna 1158 udělil mu listinu na toto povýšení: a v této listině jmenuje Vladislava pětkrát dux, a ani jednou králem, ačkoli mu od té doby byl dáván titul královský od jiných knížat i od císaře. — Tedy obě pozastávky při titulích ducatus a dux neobsahují žádnou platnou námitku; kdyby však v těch titulích skutečně bylo něco nenáležitého, pak teprv *nemohl by biskup Jaromír býti hledán v tom poklesku*, neboť on předtím byl kancléřem císaře Jindřicha, a musil se tedy dobře znáti v titulaturách užívaných v kanceláři císařské.

Proti listině Jindřichově opakují se pořád námitky staré, dávno vyvrácené, a vymýšlejí se nové, rovněž tak daremné; zdá se, že kritikům toho způsobu nejde o objasnění listiny a odstranění nesnází, jež ona skutečně naskytuje, nýbrž o jich přimnožení, aby mohli listinu zavrhnouti. A ježto zároveň dějí se z několika stran pokusy, aby hodnověrnost letopisce Kosmy byla co nejvíce zlehčena, nebylo by divu, kdyby nejstarší letopisec český byl také obviněn, že on porušil nebo docela podvrhl listinu připisovanou císaři Jindřichovi. *Potkański* ve spise výše jmenovaném dostal se již na blízko tohoto konce; míní (str. 130), že morálním původcem toho podvrhu bezesporně jest biskup Jaromír, a *skutečným původcem že mohl býti Kosmas*. Naproti takovému poblouzení kritiky jest a zůstává vždy dobrou obranou opis Jindřichovy listiny, jež Stumpf-Brentano nalezl v Mnichově. Při jeho přetisku ve Zprávách zasedacích Kr. Č. Společnosti Náuk 1883 str. 114—119 ukázal jsem, že Mnichovský opis liší se na několika místech od opisu v Kosmově kronice, a to tak, že opis Mnichovský nezávisí na opise Kosmově. Kdyby Jindřichova listina v kronice Kosmově byla komposicí Kosmovou, *odkud by se vzal lepší Mnichovský přepis té listiny?* A kdyby Kosmas byl původcem předlohy, z níž pochází přepis Mnichovský: *kterak to srovnati, že by byl Kosmas do listiny napsal nepravdu (totiž sine antecessorum suorum consensu), kterou pak nechtěl opsati do kroniky a změnil ji v pravdu?* Bachmann ví o opise Mnichovském, a míní s nárázkou naň (217), že podvrh Jaromířův se zachoval a došel rozšíření. Právil jsem výše, že by takový podvrh byl vrstevníkem vypadal k smíchu, jestliže Mohučská synoda neunesla se na přivtělení Moravy k diecesi Pražské; v tom případě sotva by se byl v Němcích našel vzdělaný člověk, aby jí uvěřil a opsal jako pravou.